

Frizija

//Eva Vukelič

Površina: 5741 km²
Število prebivalcev: 642.977
Najvišji vrh: 35,5 m (otok Vlieland)
Najnižji predel: - 2,7 m (Workum)
Število vrst ptic: 303
Število IBA-jev: 24

Zanimive vrste ptic: žličarka (*Platalea leucorodia*), mali labod (*Cygnus columbianus*), kratkokljuna gos (*Anser brachyrhynchus*), belolična gos (*Branta leucopsis*), grivasta gos (*Branta bernicla*), duplinska kozarka (*Tadorna tadorna*), gaga (*Somateria mollissima*), črna raca (*Melanitta nigra*), školjkarica (*Haematopus ostralegus*), sabljarka (*Recurvirostra avosetta*), kamenjar (*Arenaria interpres*), veliki prodnik (*Calidris canutus*), morski prodnik (*Calidris maritima*), črnorepi kljunač (*Limosa limosa*), bodičasta govnačka (*Stercorarius parasiticus*), veliki galeb (*Larus marinus*), lastovičji galeb (*Larus sabini*), polarna čigra (*Sterna paradisaea*), lumna (*Uria aalge*), močvirska uharica (*Asio flammeus*), uhati škrganec (*Eremophila alpestris*), obalna vriskarica (*Anthus petrosus*), modra taščica (*Luscinia svecica*), brkata sinica (*Panurus biarmicus*), severni repnik (*Carduelis flavirostris*), snežni strnad (*Plectrophenax nivalis*)

Zanimive rastline: peščinski oves (*Ammophila arenaria*), navadni rakitovec (*Hippophae rhamnoides*), črna mahunica (*Empetrum nigrum*), križnolistna resa (*Erica tetralix*), voščena mirika (*Myrica gale*), vodna škarjica (*Stratiotes aloides*)

Zanimive živali: navadni tjulenj (*Phoca vitulina*), stožčasti tjulenj (*Halichoerus grypus*), kunec (*Oryctolagus cuniculus*), smrdlja (*Bufo calamita*)

Zavarovana območja: Waddensee (Waddensko morje), Lauwersmeer, Fochteloërveen, Alde Feanen, IJsselmeer, otoki Vlieland, Schiermonnikoog, Terschelling, Ameland in Griend

Varstveni problemi: Razdrobljenost habitatov, izsuševanje močvirij, intenzivno kmetijstvo, urbanizacija, kopičenje hranil iz onesnaženega zraka (kisli dež) ...

Nekdaj sem si dežele ob Severnem morju predstavljala zgolj kot industrijske, gosto naseljene, do zadnjega koščka obdelane, skratka, za ornitologa nezanimive. Moje predstave so se zamajale, ko sem imela te kraje priložnost bolje spoznati. Frizija, ena izmed nizozemskih provinc, je pravi raj za vodne in močvirske ptice. Nizozemska nasploh je nekakšna ogromna delta in svojega močvirskega značaja kljub drastičnim človekovim posegom ne more skriti. Vendar se moramo kar pošteno potruditi in načrtno poiskati raztresene predele ohranjene narave. Najdemo jih skoraj samo še v rezervatih z omejenim in nadzorovanim obiskom. Tisto malo narave, kar jim je je še ostalo, skrbno čuvajo in tudi umetno vzdržujejo.

7

Kot že rečeno, Frizija je ena izmed provinc Nizozemske. Njena posebnost je frizijska manjšina in njihov jezik, ki nekoliko spominja na danščino. S frizijsčino se najprej srečamo na dvojezičnih oznakah krajev, pa tudi v časopisih in na televiziji. Pokrajina je popolno nasprotje slovenske – neskončna kmetijsko obdelana ravnina z malo gozda. Pri nas pogoste gozdne ptice pevke in žolne so tu prav redke. Zato pa je toliko več vodnih, močvirskih in travniških ptic, na primer močvirnikov (Ciconiiformes), plovcev (Anatidae) in pobrežnikov (Charadriiformes). Zadržujejo se predvsem na obsežnih vlažnih pašnikih, na plitvinah in peščenih otokih Severnega morja ter na preostalih močvirjih in barjih. Za nas posebni življenjski prostori so tudi vresave in peščene sipine v notranjosti. Število ptic v vseh teh predelih se še pomnoži v času preleta in prezimovanja, saj je območje eno pomembnejših postaj na selitveni poti mnogih vrst. Tudi njihovih opazovalcev ne manjka. Veliko ljudi se ljubiteljsko ukvarja z opazovanjem ptic. Če boste hodili naokrog z daljnogledom in teleskopom, vas nihče ne bo nezaupljivo gledal, ampak vas bodo vljudno vprašali, katere zanimive ptice ste videli.

Plitvo morje in peščeni otoki

Na severu Frizija počasi prehaja v plitvo Severno morje. Tu so vzporedno z obalo nanizani peščeni otoki Vlieland, Terschelling, Ameland, Schiermonnikoog. Razlika med plimo in oseko je večja kot pri nas, doseže tudi 2 metra. Obsežni predeli položne blatne obale so tako del dneva poplavljeni, del dneva pa razkriti. V tem na prvi pogled neuglednem blatu prebiva mnogo drobnih organizmov – mnogoščetincev, školjk, rakov in drugih. Ob oseki je to bogato pogrnjena miza za številne vrste pobrežnikov. Tu se ustavljajo pravi oblaki ptic in si nabirajo moči za selitev proti jugu. Vsaka vrsta se je po svoje prilagodila izkoriščanju tega bogastva. Najbolj se to kaže na obliki in dolžini njihovih kljunov – od tega je odvisno, kako globoko bodo dosegli svoj plen. Tu lahko opazujemo črne (*Pluvialis squatarola*) in zlate prosenke (*P. apricaria*), množično

se pojavljajo prodniki (*Calidris* sp.), predvsem veliki prodniki (*C. canutus*), vse vrste martincev (*Tringa* sp.), pa progastorepi kljunači (*Limosa lapponica*) ter mali (*Numenius paepopus*) in veliki škurhi (*N. arquata*). Grivaste gosi (*Branta bernicla*) se pasejo z morsko travo in algami. Na plitvinah lahko včasih opazimo tudi zavaljene postave tjulnje, ki počivajo na kopnem.

Zelo zanimivi za opazovanje ptic so otoki. Nekateri so v celoti zavarovani kot narodni parki, deli drugih so razglašeni za naravne rezervate. Na otokih najdemo celo vrsto zanimivih življenjskih prostorov. Predeli, ki jih plimovanje le redko doseže, preraščajo slana močvirja. Tu vzrejajo svoj zarod školjkarice (*Haematopus ostralegus*), žličarke (*Platalea leucorodia*) in sabljarke (*Recurvirostra avosetta*). Malo verjetno je, da bomo vse te vrste videli na samem gnezdišču, saj so najpomembnejši predeli v gnezditvenem obdobju strogo zaprti za javnost. Lahko pa jih opazujemo med hranjenjem na blatnih poljih. Pozimi si na dvignjenih predelih slanišče iščejo hrano prezimujoče ptice pevke. Če smo pozorni, lahko med jatami repnikov (*Carduelis cannabina*) opazimo za naše razmere precej eksotične vrste, kot so severni repniki (*Carduelis flavirostris*), snežni strnadi (*Plectrophenax nivalis*), uhati škrjanci (*Eremophila alpestris*) in obalne vriskarice (*Anthus petrosus*), ki prezimujejo na obali, v notranjosti dežele pa jih že nadomestijo pri nas običajne vriskarice (*Anthus spinoletta*).

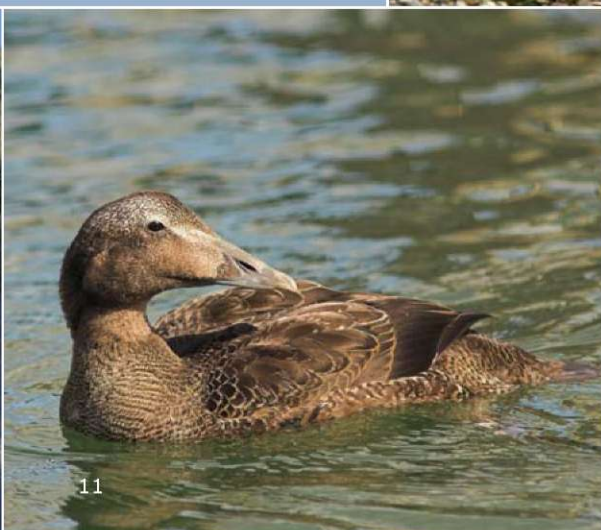
Slanišča se počasi dvignejo v peščene sipine. Hoja po sipkem pesku je včasih lahko prav tako utrudljiva kot hoja po globokem snegu. Pesek sili v daljnogled, teleskope in fotoaparate. Na srečo imam sama peščene spominke zgolj v stativu teleskopa. Lahko se vam tudi zgodi, da v eni najgostejše naseljenih in razvitih evropskih držav skoraj umrete od žeje med celodnevno hojo po brezkončni peščeni puščavi, med tem seveda ne srečate žive duše. Če se sprehodimo do morja, lahko ob peščeni obali naletimo na jatico peščencev (*Calidris alba*), ki bežijo pred valovi navzgor in jih nato spet lovijo po obali navzdol. Tam, kjer je takšna obala prečno utrjena s skalnatimi nasipi, da jo morski tok ne odnese, počivajo gage (*Somateria mollissima*), med skalami pa

Zemljevid:

Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

- 1:** Navadni rakitovec (*Hippophae rhamnoides*)
  - 2:** Jezerce sredi peščenih sipin v okolici Apelscha
  - 3:** V močvirju Lauwersmeer se pasejo napol divji konji.
  - 4:** Jesenska vresa (*Calluna vulgaris*)
  - 5:** Labodi na slemenu tradicionalno grajenega hleva
  - 6:** Ribiško pristanišče Lauwersoog
- foto: Eva Vukelič

7: Obsežne blatne površine na otoku Schiermonnikoog so ob oseki bogato pogrnjena miza za številne pobrežnike. foto: Eva Vukelič

8

10

11

12

8: Grivaste gosi (*Branta bernicla*) se na morskih plitvinah hranijo z morskotravo in algami.
foto: Luc Hoogenstein

9: Jata spremenljivih prodnikov (*Calidris alpina*)
foto: Kajetan Kravos

10: Peščene sipine najprej naseli peščinski oves (*Ammophila arenaria*).
foto: Eva Vukelič

11: Samica gage (*Somateria mollissima*)
foto: Luc Hoogenstein

12: Kamenjar (*Arenaria interpres*) išče hrano pod kamni in algami.
foto: Luc Hoogenstein

13: Obalna vriskarica (*Anthus petrosus*) prezimuje ob obali.
foto: Luc Hoogenstein

stikajo morski prodnik (*Calidris maritima*), kamenjar (*Arenaria interpres*) in školjkarica (*Haematopus ostralegus*). Polarne (*Sterna paradisaea*) in kričave čigre (*S. sandvicensis*) se počutijo dovolj varne za gnezdenje šele na oddaljenih in osamljenih peščenih plažah in manjših peščenih otokih.

Peščene sipine so lahko razmeroma visoke. Domačine smo včasih dražili s tem, da smo sipine imenovali »frizijske gore«. Z njih imamo boljši razgled, tudi na morje, zato so dobra točka za opazovanje selečih se morskih ptic. Če le nastavimo teleskop na odprto morje, nam prek vidnega polja letijo strmoglavci (*Morus bassanus*), črne race (*Melanitta nigra*) in beloliske (*M. fusca*), njorke (Alcidae), govnačke (Stercorariidae), atlantski viharniki (*Puffinus puffinus*), vmes celo kakšen lastovičji galeb (*Larus sabini*). Kar slovenskega ornitologa spravi ob živce, je velika oddaljenost teh ptic – velikokrat le črna hitro leteča pika na obzorju, za katero moraš verjeti izkušenim opazovalcem, da je bila bodičasta govnačka (*Stercorarius parasiticus*). Morske ptice lahko bolje opazujemo med potovanjem z ladjo ali trajektom na otoke – bodite pozorni na morje, morda ladji sledi kakšen triprsti galeb (*Rissa tridactyla*).

Sipine se z oddaljenostjo od morja proti notranjosti otokov počasi zaraščajo. Neparasle sipine najprej naseli peščinski oves (*Ammophila arenaria*), ki jih tudi utrdi, da se ne premikajo naokrog. Okrog teh kupov se nato odlaga še več peska. V starejših sipinah se začno pojavljati trnati grmički rakitovca (*Hippophae rhamnoides*). V jeseni so polni oranžnih jagod, s katerimi se hranijo brinovke (*Turdus pilaris*) in vinski drozgi (*T. iliacus*). Za rakitovcem se naselijo robide, breze in vrbe. Zaraščajoče sipine so pomembno gnezdišče nekaterih vrst ptic, kot je rjavi galeb (*Larus fuscus*), močvirska uharica (*Asio flammeus*) in pepelasti lunj (*Circus cyaneus*). Med sipinami so zelo pogosti divji kuncji (*Oryctolagus cuniculus*), v njihove luknje skrivajo svoja gnezda duplinske kozarke (*Tadorna tadorna*). Nekdaj je v zaraščajočih sipinah gnezdil tudi rjavi srakoper (*Lanius collurio*), danes pa je izginil in se pojavlja samo še na selitvi. Nizozemski ornitologi so čisto iz sebe ob najdbi te v Sloveniji še pogoste vrste. Vendar se ob nadaljnjem intenziviranju kmetovanja kaj takega lahko

zgoditi tudi pri nas in še do pred kratkim samoumevne vrste bomo iskali kot šivanke v kupu sena.

Vresave in barja

Na peščenih nanosih, dediščini ledenikov, se ponekod zaraščajo preproge jesenske vrese (*Calluna vulgaris*). Vresave so pravzaprav svojevrstna kulturna pokrajina, nastale zaradi človekovega izkoriščanja teh predelov v preteklosti. Na vresavah so pasli ovce, občasno so vresje požigali, da so ga pomladili za pašo. Poleg tega so odstranjevali zgornjo plast zemlje in jo uporabljali za kurjavo, podobno kot šoto. Na že tako spranih tleh (podzol) so se ob nenehnem odnašanju hranil obdržale le najbolj skromne rastline, kot so različne vresnice. Poleg vrese je to npr. črna mahunica (*Empetrum nigrum*). Rjavo in pozno poleti rožnato barvo vresav prekinjajo posamezni rumeni cvetovi metuljnic, npr. košeničnice (*Genista*) in navadne metle (*Cystus scoparius*). Te pomanjkanje hranil premagujejo tako, da živijo v sožitju z bakterijami, ki iz zraka vežejo dušik, enega izmed pomembnih hranil.

Danes seveda nihče več ne pase ovac na vresavah, zato se njihov obseg v vsej zahodni Evropi hitro krči. Po prenehanju rabe se zaraščajo z robido, brezami in rdečimi bori. Preostale vresave so večinoma zavarovane in jih danes umetno vzdržujejo. Med njimi so na primer Lippenhuisterheide, Duurswouderheide in Bakkeveen. Prizadevanja za ohranitev vresav pa so otežena zaradi onesnaževanja zraka, saj vresave »gnoji« kislilni dež. Revnim tlem prilagojene rastline zaradi tega izgubljajo bitko s travami.

Suhe vresave ponekod mejijo na namočena visoka barja. Tako je na Delleboersterheide. Najbolj obsežno je barje Fochteloërveen. Med drugimi tu gnezdi žerjav (*Grus grus*). Na vresavah sicer prebivajo travniške cipe (*Anthus pratensis*), prosniki (*Saxicola torquata*), hribski škrljanci (*Lullula arborea*) in njihovi plenilci škrljančarji (*Falco subbuteo*). Na okroglih ledeniških jezercih sredi vresav si v koloniji rečnih galebov (*Larus ridibundus*) zgradi gnezdo osamljeni črnovrati ponirek (*Podiceps nigricollis*). Nekdaj so vresave naseljevali celo ruševci

13

14

15

16

17

18

(*Tetrao tetrix*), a so zaradi zmanjševanja površin vresav izginili. Vrste ptic, značilne za vresave, najdemo tudi pri nas. Kljub temu si je te zanimive življenjske prostore vredno ogledati.

Močvirja – nizka barja

Nekdaj so bile velike površine Frizije prekrte z barji. Veliko so jih izsušili, drugod so rezali šoto. Ponekod je tako nastale vdolbine zalila voda in v zavarovanih območjih odprte vodne površine ponovno prehajajo v barja. Pri postopnem okopnevanju pomagajo plavajoče rastline, kot je vodna škarjica (*Stratiotes aloides*), vmes se najdejo mesojede rastlinice mešinke (*Utricularia vulgaris*), obrobje pa že preraščajo navadni trst ter grmi vrbe in jelše. Močvirja na prvi pogled nekoliko spominjajo na mrtvice ob Muri. Na plavajočih rastlinah se ugnezdi črna čigra (*Chlidonias niger*). V trsu slišimo brkato sinico (*Panurus biarmicus*). Kjer je med trsem več grmovja, bomo srečali modro taščico (*Luscinia svecica*), v letu nizko nad močvirjem opreza za plenom rjavi lunj (*Circus aeruginosus*), rjava čaplja (*Ardea purpurea*) pa nas opazuje z vrha kakšnega drevesa. Takšni so predeli Alde Feanen, Groote Wielen, De Deelen, Rottige meenthe in Lindevallei.

Ogleda vreden je tudi Lauwersmeer – v preteklosti so estuarij ločili od morja in danes je to veliko sladkovodno močvirje. Začetno stopnjo zaraščanja, ki je tudi najbolj zanimiva za ptice, vzdržujejo s pomočjo napol divjih konjev. Na močvirje imamo dober pogled s katere izmed okoliških opazovalnic. Druga močvirja si najbolje ogledamo, če si sposodimo čoln v katerem izmed turističnih centrov in se odpeljemo v manj obiskane rokave.

Vlažni pašniki in travniki

Vlažni pašniki so pravzaprav prevladujoč tip pokrajine v Friziji. Na njih se pasejo znane črno-bele frizijske krave pa tudi veliki črni frizijski konji. Obdelava travišč je tu neprimerljivo bolj intenzivna kot pri nas v Sloveniji. Travniki so pravzaprav polja, kjer prevladuje zgolj nekaj vrst trav. Travnike cvetlice, kot smo jih vajeni pri nas, rastejo le še v rezervatih in na obrobjih cest.

Na vzhodu Frizije si lahko ogledamo ostanke prvobitne kulturne pokrajine pašnikov z mejičami črne jelše, ki nekoliko spominjajo na Ljubljansko barje. Ta pokrajina je danes zaščiten in umetno vzdrževana.

V Friziji gnezdijo velike populacije travniških pobreznikov. Na parcelah, ki so obrobjene z jarki in brez lesne vegetacije, se počutijo varni pred talnimi plenilci. Vendar so njihova gnezda in mladiči tudi tu vedno bolj ogroženi zaradi zgodnje košnje. Včasih so spomladi iskali gnezda talnih gnezdilcev, na primer pribe (*Vanellus vanellus*) in iz njih pobirali jajca. To počno še danes, vendar jim je dovoljeno vzeti le po eno jajce iz vsakega gnezda. Ponekod najdena gnezda označijo, da se jim kasneje pri košnji lahko izognejo. Dobri nameni so za travniške ptice lahko tudi past, saj tako označena gnezda pritegnejo tudi pozornost vran in drugih plenilcev.

Najbolj značilen gnezdilec vlažnih pašnikov je črnorepi kljunač (*Limosa limosa*), pridružujejo se mu veliki škurh, rdečenogi martinec (*Tringa totanus*), kozica (*Gallinago gallinago*), togotnik (*Philomachus pugnax*) in konopnica (*Anas strepera*). Zadnje čase travnike naseljuje tudi školjkarica. Vrsto lahko vidimo in predvsem slišimo skoraj na vsakem koraku. Nič nenavadnega ni, če jo ugledate na travnatem otoku med dvema cestama sredi mesta!

Pašniki tudi pozimi ne samevajo. Sneg in zmrzal sta prej izjema kot pravilo in pašniki ostanejo tudi pozimi lepo zeleni, kar izkoriščajo tisočglave jate gosi s severa, ki se pozimi pasejo na njih. Pojavljajo se praktično vse evropske vrste gosi. Veliko je beločelih (*Anser albifrons*), vmes se vedno najde tudi kakšna mala gos (*Anser erythropus*), potem so tu kratkokljune gosi (*Anser brachyrhynchus*). Našo pozornost pa še posebej pritegnejo v naših krajih manj poznane gosi iz rodu *Branta*, na primer belolične (*B. leucopsis*) in grivaste gosi (*B. bernicla*). In res se zdi prav neverjetno, kako težko je v jati beloličnih gosi opaziti osamljeno rdečevrato gos (*Branta rufficollis*), eno najbolj pisanih gosi v Evropi. ●

14: Mlad veliki galeb (*Larus marinus*) se hrani s povoženim kuncem.

foto: Luc Hoogenstein

15: Pri kopnenju močvirij pomagajo tudi plavajoče rastline, kot je vodna škarjica (*Stratiotes aloides*).

foto: Eva Vukelič

16: Školjkarica (*Haematopus ostralegus*) je pogosta tako ob obali kot na pašnikih v notranjosti.

foto: Luc Hoogenstein

17: Črnorepi kljunač (*Limosa limosa*) je najbolj značilen gnezdilec vlažnih pašnikov.

foto: Luc Hoogenstein

18: Pozimi se na vlažnih pašnikih pasejo številne belolične gosi (*Branta leucopsis*).

foto: Eva Vukelič